ténelmi tapasztalatnak" tekintette őket, s belőlük is fakadt-e a *Zord idő*ben eluralkodó „nemzeti széthullás-élmény?" Bár az író eredendő sötétenlátásval, történelmi arányérzékének időnkénti megbízhatatlanságával (gondoljunk csak a *Korteskedés*ben megnyilatkozó igen erős peszszimizmusára) mindig számolnunk kell, aligha tarthatta végzetesnek a liberális középrétegen belüli közjogi harcokat. Hiszen 1861-ben végül győzött saját pártjának álláspontja, a megosztottság különben is csupán egy bizonyos kérdéstömbre terjedt ki, nem jelentett éles antagonizmust. Sokkal inkább átélte Kemény a nemzeti szétesést – széthúzást a szabadságharc idején, s ennek kirívó példáival találkozott sokszor a régebbi hazai históriában.

Vitapont lehet a Kemény-alkotta Izabella királyné irodalomtörténeti megítélése szintén. A történetírás szerény képességű, önző, kicsinyes személyiségnek látja, a Bach-éra tisztes-puritánkodó regényírása (P. Szathmáry Károly: *Izabella.* 1859) szemére vetette női könnyelműségét, hanyagságát a királyfi János Zsigmond nevelésében. Ezek után nagyon is meglepő, hogy a korszak mulasztásait kérhetetlenül számonkérő művész mennyi megértéssel, helyenként már-már áhítattal beszél róla. A királyné homlokát a boldogságról lemondás dicsfénye borítja, és Izabellának éppúgy osztályrészül jut a „hősies, majdnem fönséges megtisztulás" (27.), mint a mű legrokonszenvesebb szereplőjének, Deák Dorának. Az értekezés mindebben nem lát kivetnivalót, holott az efféle eljárás nemcsak a történelmi hűséget sérti, hanem a *Zord idő* esztétikai összképét is. A nemzeti, emberi értékek pusztulását bemutató komor, nagy tablóban Izabella révén bekerül egy szokványos, érzelmes motívum, a szerelméről lemondó úrhölgy. (Kemény nagyságát mutatja, hogy csínján bánik ezzel a moll-hangzattal. Barta János finoman hangsúlyozza, egyszer Martinuzzi szemszögéből is megpillantja az olvasó a királyné arcképét. Akkor aztán alig lesz több színpadi kellékekkel gőgösködő vándorszínésznőnél!)

Sokfelé élnek az országban Barta János tanítványai, és – bármily hihetetlen – Keménynek is megvan a maga szerény olvasótábora. Mégsem pusztán nekik ajánljuk e művet. Évtizedes munkával a szerző olyan prózaelemző módszert dolgozott ki, amely tanulságos azoknak is, akik esetleg csupán 1920 utáni irodalmunk iránt érdeklődnek. Bartánál egyesül az irodalomtörténeti s a prózapoétikai vizsgálódás, s többnyire nem marad el a stilisztikai sem. Sokan az értékelés buktatóit látva a lehető legnagyobb óvatosságra hajlanak, igyekeznek konstatáló, pusztán leíró álláspontot elfoglalni, míg ő sosem mond le az ítélkezésről. Segíti az elbírálásban széles körű esztétikai műveltsége s irodalomtudósaink közt ritka érdeklődése a jellemtan-általános lélektan iránt. Így aztán nem laboratóriumi elvontsággal magyaráz: ösztöntől, szenvedélytől, eszmei értékektől vezetett alkotókat állít elénk, akinek főalakjairól kevés érdemlegeset mondhatunk, ha nem ismerjük legalább a pszichológia alapfogalmait, modelljeit. Megkérdezheti erre az olvasó: tehát nem kizárólag működpontú módszerről van szó? A válasz: csakugyan nem csak erről, azonban senki se tartson attól, hogy a személyiség, az élmény feltárása kedvéért Barta János elhanyagolja, elhalványítja a műalkotást.

Nagy Miklós

CS. SZABÓ LÁSZLÓ: ŐRZŐK

Bp. 1985. Magvető K. 670 1.

Az *Alkalom* (1982) után az *Őrzők* a második esszégyűjtemény, melynek révén a hazai olvasóközönség is megismerkedhetik a nyugati magyar irodalom egyik legtekintélyesebb szervező egyéniségének, a nemrégiben elhúnyt Cs. Szabó Lászlónak esszéíró művészetével. Az előző kötet amolyan kései bemutatkozásnak, a folytonosság visszaállításának minősült, melyben a szerző időrendjük szerint válogatott írásaiból, ezúttal azonban ennél lényegesen többre vállalkozott: új kötete egy sajnos megíratlan művelődéstörténet keresztmetszete, melyben egy rendkívül művelt és emelkedett szellemiség kalandozza be a művészetek történetét, s keresi arra a kérdésre a választ: vajon mit adhat vissza kultúrájának egy huszadik századi magyar peregrinus, aki nem iskoláit végezni és tanulmányait kiteljesíteni indult Angliába,, hanem új, véglegesnek hitt életkereteket keresett ott. Új környezete aztán szinte rákényszerítette arra, hogy ifjúsága kedvelt műfajának művelése révén az anyanyelvi kultúra megőrzője és példaadója lehessen.

Magáról választott és termékenyen művelt műfajáról, az esszéről, több ízben is nyilatko-

zott. Keletkezéséről, forrásairól Siklós Istvánnal társalogva mondta el a legtöbbet (*Ember és műfaj* címmel a *Két tükör közt* címmel megjelent kötetben, melyet az Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem adott ki 1975-ben). E beszélgetés során – de máskor is – megkérdőjelezte azt a hazai irodalomtudományban többször használt fogalmat, mely az „esszéíró nemzedék" kategóriájával nevezi meg a huszas évek végének írói csoportosulását. Cs. Szabó László szerint a fogalomhasználat pontatlan, hiszen akkor valóban egyszerre, de több kiindulásból kezdtek esszéket írni a fiatalok, céljuk és módszerük pedig különböző volt: Halász Gábor, Hevesi András, Szerb Antal és Cs. Szabó László képviselték az egyik esszéista ideált, mellettük azonban „mások is, Németh László, Gyergyai Albert, Kerecsényi Dezső, Illés Endre; egymáshoz viszonyítva az első kettő két szélső póluson, Németh szinte kezdettől mint népnevelő, egy 'minőségileg áterjesztett' magyarság iskolamestere, fő pedagógus, – és nem fő ideológus, ahogy később ártó szándékkal ráfogták – Gyergyai meg a Nouvelle Revue Française lapjain tündöklő esszék hazai szállásmestereként, a francia munkatársak szintjén, nemcsak szellemben, hanem nyelvében is, két nyelven" (i. m. 119.).

Többen megkérdezték Cs. Szabó Lászlót, mi volt a forrása, amikor első esszéit írta, s általában honnan merítettek a „hétfőiek", akikhez tartozónak vallotta magát. Némi öntudattal válaszolta: az ő műfajuk „újszerű", előzmények nélküli volt a magyar irodalomban. „Tágabb értelemben" persze voltak ösztönzőik: Unamunot, Eugenio, d'Ors-t, Ortegát említi a legtöbbször. A felsoroltak közül külön is érdemes figyelnünk Eugenio d'Ors nevére, aki talán alkatilag is közel állt Cs. Szabó Lászlóhoz, hiszen azt vallotta, hogy meg kell találnunk azokat a kifejezési formákat, amelyek „az értelem érzelmeit" közvetítik, „amelyeket nem ért a szív". De tanultak – nagyon is sokat – az angol esszéíróktól, Aldous Huxley-től „kecsességet", Lytton Strachey-től „neofrívolitást", Virginia Woolftól pedig a lineáris időfolyam megszakításának és szétrombolásának kötetlenségét.

Ha már Cs. Szabó László közvetlenebb forrásainál tartunk, nem mellőzhetjük közülük William Hazlitt említését sem, akit még öregkorában is szívesen és kedvvel olvasott, mert „mesterien bánt az angol nyelvvel" – mint Cs. Szabó a magyarral –, „sokoldalú, fürge s átható elme volt". E nemzedék tagjaihoz igen közel állt a romantikus esszé, de legalább ennyire fontos volt számukra a reformkori utazók írásmódja, szemlélete, melyet ugyanúgy bűvkörébe vont a kor nyugati fejlődése, mint a Londonban élő Cs. Szabóét. „Esküdtünk a tizenyolcadik századra – írja – s megvetettük a 'buta', mert dogmatikus és messianisztikus tizenkilencediket, Taine, Renan, Zola nevét nem lehetett kiejteni előttünk." Közel állt azonban hozzájuk T. S. Eliot is, főként „bálványromboló kritikái" és Babits egyetemes műveltsége miatt.

Nagy vonalakban, kissé leegyszerűsítve ezeken a pontokon kereshetjük Cs. Szabó László esszéírásának forrásvidékét. Az *Őrzők* azonban más törekvéseket is mutat, s ezeket is számba kell vennünk ahhoz, hogy belássuk: számára az esszé nemcsak lehetséges önkifejezési forma volt, hanem annál sokkal több, az anyanyelvi kultúra megőrzésének egyik legfontosabb lehetősége, melynek révén – a világ művészetének nagy pillanataira figyelmeztetve – olyan kohéziós erőt teremthet az emigráns magyarok között, hogy segítheti őket, főként a fiatalabbakat, az „összetapadásban". Ennek hiányát, gyengülését Cs. Szabó László elsőnek ismerte föl. Észrevette, hogy a pályaválasztás pillanatában addig nem sejtett erővel vetődik fel a magyar fiatalok között a kérdés: milyen mértékig kell asszimilálódniok a befogadó ország kulturális hagyományaihoz és nyelvéhez, hogy megtalálják boldogulásukat. „Hol kezdődik, hol végződik a kettős kötöttség, kettős hűség s a kétnyelvűség?" Drámai kérdések ezek, melyeket folyvást felvetnek magukban mindazok, akik elfogadják a nyugati világ életformáját.

Ezekre a kérdésekre válaszolt esszéivel – legalábbis közvetett módon – Cs. Szabó László. Hatalmas méretű tevékenységéről az *Alkalom* és az *Őrzők* némi keresztmetszetet ad, messze a teljesség igénye nélkül, mégis legfontosabb elveire irányítja a figyelmet. Személyes feleletének összefoglalását adja az *Őrzők* bevezetéséül közre adott *A város* című esszé, mely az *Ember és Város* (Bern, 1980) című kötet egyik fejezete volt. Ebben merül fel annak az „eszményi város"-nak az ábrándképe, melynek megvalósításával elsőnek az olasz kora reneszánsz kacérkodott. Az „eszményi város" a Kozmosz rendezettségét tükrözte volna, s megteremtésének vágyálma újra és újra felmerült a művészek és a politikusok képzeletében. Látták-e, tudták-e „az emberkéz által hirtelen kibővített zabolátlan természet" nagyszerűségét ábrázoló művészek, hogy az ipari forradalom nemcsak korlátlan lehetőségeket teremt, hanem „hogy a megnyílt pokoltűzből baljóslatú, perzselő lehelet húz el a mind-

addig Vivaldi-zenéhez és szénaillatú pásztorversekhez illő táj felett?" Sejtették-e, hogy a látszólagos rendezettség mögött az anarchia készülődik? Ezek Cs. Szabó László szorongató kérdései, s hiába keresi rájuk a megnyugtató választ, mert úgy érzékeli, hogy a modern építészet sem a rend felé törekszik – s ez a rend itt nem egyszerűen az épületek, az utcák és terek kialakítását jelenti, hanem a lélekét is –, hanem inkább az ember szabad akaratának hatókörét gyengíti. Ennek a végső veszélybe került szabadon kalandozó és formáló akaratnak van azonban még egy utolsó megnyilatkozási formája, és ez – az esszé. A szabálytalanságával megejtő, iróniájával elgondolkodtató, világképsejtelmet adó esszé, amely talán arra is lehetőséget ad, hogy általa a gondolkodó ember még egyszer szembesüljön a művészetek történetével – s magával a történelemmel –, nem szigorú objektivitással, inkább a legtanulságosabb csomópontokat kiragadva, s megkeresse, felmutassa annak az ideális létrendnek a körvonalait, melynek sejtelme ott volt minden korszakban, de amely sosem valósulhatott meg igazi nagyszerűségében.

Két egymástól látszólag merőben eltérő hagyományegység foglalkoztatta leginkább Cs. Szabó László képzeletét, az olasz és az angol. Az olasz művészettörténet és az angol irodalom. A velencei festészet aranykora s a Temze-part látomásai. Egymást követő írásai szinte ellenpontszerűen mutatják meg századról századra a végtelen napfény sugárzó művészetét, s napban fürdő képeket és a felzengő Vivaldi concertókat, s átellenben a sokkal józanabb, racionálisabb, „szürkébb" de hatásosabb angol szellemiség kifejezőit, akik – mint Alfred Tennyson – nem prófétai küldetést vágytak teljesíteni, hanem megelégedtek a költőséggel, hogy aztán e nagy panoráma összegzéséül hirtelen visszaszálljon a közvetlen magyar félmúltba, s „az értelem keresőjét", Halász Gábort idézze meg, aki azért lehet ma is ösztönző példája a gondolkodásnak és az irodalomnak, mert „mértéktartó ítéleteiben s értekező szépprózájának kristályos nyelvén szövetséget kötött a legnemesebb Európával. Azzal a láthatatlannal, amely önismeretében segíteni tud és szokott is a magyarokon."

Igen, az önismeret. Ez az a kulcsfogalom, mely köré Cs. Szabó László életműve épül. Ennek megteremtéséhez és kialakításához mindig is egyesíteni akarta magában azt a két különböző principiumot, melyet a mediterrán és az angol hagyomány jelképezett számára. Egyhelyütt azt mondja: „meggyőződtem: magyar ember vérmérséklete csak mediterrán tájjal van zavartalanul összehangolva a szó földrajzilag tág értelmében...", de tudatában volt annak is, hogy meg kell találnia ennek ellentétével, a fegyelemmel, céltudatossággal való harmonikus kapcsolatát is. Amikor tehát életművében folyvást egymásra rétegezte a déli kultúrák elemzését és az angol irodalom szinte irodalomtörténeti alaposságú szemléjét, voltaképp tudatos életprogramot valósított meg, melynek összetartó ereje és meghatározója a magyar szó és a magyar gondolkodás következetes vállalása és megvalósítása. Mert bármily tanulságosak voltak is számára szellemi kalandozásai, megmaradt abban a meggyőződésben, „hogy a magyar a legszínesebb, legeredetibb, leggazdagabb és leghajlékonyabb nyelvek egyike, folyton játéklehetőségekre kínálja önmagát, érzéki gyönyörűség megküzdeni minden mondattal".

Ez a már-már érzéki gyönyörűség. Cs. Szabó Lászlónak szinte mindegyik írásából megcsapja az olvasót. Olvadékony szépséggel ír, néhol olyan szépen, hogy azt már-már túlzásnak érezzük. Ugyanakkor azonban nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a nyelv teherbírásának próbára tételével, hajlékonyságának megmutatásával egyértelműen állást foglal abban a vitában, vajon lehet-e nyelvünk elvontabb tartalmak kifejezésére is alkalmas, másrészt a nyugati magyar olvasó számára olyan ideális mércét teremt, mely mindenkor alkalmas arra, hogy ki-ki példának tekintse. Az az emigrációs nemzedék, melynek ő is tagja volt, jórészt ma is hibátlanul, olykor szépen, archaikus ízeket is őrizve beszéli anyanyelvét. Cs. Szabó aligha rájuk gondolt, amikor a nyelv lehetőségeit maximálisan kihasználta. Sokkal fontosabbak voltak számára a fiatalok, akikkel különféle tanulmányi heteken keresett és talált kapcsolatot, s akik kényelmességből, máskor a körülmények kényszere folytán hajlandók lemondani anyanyelvük rendszeres használatáról. Mindig reménykedett abban, hogy írásaival utókorának is ad valamit. Jóslatának az a része, hogy szellemi hagyatékát talán itthon takarítják be, az eddig megjelent kötetek révén mintha kezdene valóra válni. Az egyetemes magyarság ügyének azonban feltétlenül hasznára válnék, ha e hagyaték – s annak nyelvi tökéletességre való törekvést és az anyanyelv iránti hűség erejét példázó része – a nyugati magyar emigrációban is oly forrás maradna, amelyből mindig meríthetnének a hozzá zarándokolók.

Az *Őrzők* középpontjában, a kétféle érzéskör tengelyében a korábban hazai folyóiratban is olvasható *Dickens-napló* áll. Némiképp rejté-

lyes, miért vonzotta. Cs. Szabót ilyen elementáris érdeklődés az oly komor színeket kikeverő Dickenshez. Vagy talán az a Dickens foglalkoztatta leginkább képzeletét, aki harmincévesen hajmeresztő tengeri utazás után kikötött Amerikában, amelyből ekkor kiábrándult, s amely második utazása idején hatalmasan ünnepelte? S ez az utazó Dickens is azért oly fontos a számára, mert tizenegy évvel utazása előtt egy székely unitárius nemes, Bölöni Farkas Sándor – akinek neve és irodalmi működése Cs. Szabó ösztönzői között szerepel – hasonló vállalkozásba kezdett, melynek során felfedezte az amerikai demokráciát, annak fényét és árnyát? Ennek a felfedező Bölöni Farkas Sándornak volt egyenesági leszármazottja Cs. Szabó László, aki nem szűnő ismeretszomjjal indult új és új hódításokra, a különbség legfeljebb annyi, hogy ő hamarabb ért célhoz, zsebéből azonban hiányzott a jótékony pártfogók aranya. Vagy talán az vonzotta volna Dickenshez, hogy „London változatlanul a városa?" Az a London, melyet Cs. Szabó is második otthonának nevezett, s jogos öntudattal mondta róla, hogy „nem világváros, nem ország, hanem *világrész*". Az ő számára valóban az is volt: világrész, melyet nem kellett már felfedeznie, de amelyet benépesíthetett azokkal a kulturális emlékekkel, amelyeket itthonról vitt magával tudatában, s ahol magyarságával is megvethette a lábát.

Semmiképpen nem véletlen, hogy Cs. Szabó esszéi akkor a legmegragadóbbak és a legizgalmasabbak, amikor olyan írókról, művészekről szól bennük, akik ideig-óráig, olykor végleg elszakadtak szülőházájuktól. Nemcsak abban a Huxley-ben látta ő a példaképét, aki „ujja hegyén pörgette a kétféle kultúrát", a képzőművészetet és az irodalmat, s akinek nemzedéktársaival együtt lepkefogót képzelt a kezébe, s nem súlyos lexikonokat, hanem azt az írót is mindenestől a magáénak érezte, aki a délfrancia partra vonult vissza, s onnan figyelte növekvő szorongással, hogyan csenevészedik el az ember társadalmi tudata. A *Szép új világ* írója Cs. Szabó számára az igazi, a megfejtésre érdemes téma immár. Míg ifjúságában alighanem a művészetekkel beoltott, nagyszerű könnyedségű esszéírót csodálta, megismerkedve a modern nyugati világgal, elgondolkodik azon, miért épp a természettudósok között olyan népszerű Aldous Huxley, miért „velük társalog a legszívesebben" a regények „kényszerzubbonyában"? Valószínű, sőt, majdnem bizonyos, hogy a róla értekező Cs. Szabót is gyakran megérintette az a fenyegető sejtelem, mely Huxleyt szomorú utópiája megírására bírta: a világ kilendült hagyományos pályájáról, s a lelki szabadságot csak az valósíthatja meg, aki vállalja érte a magányt, a kiszakadást. Talán nem merészség azt feltételeznünk, hogy a kaliforniai sivatagba költöző s ott nagyítólencsével olvasgató Huxley alakjába Cs. Szabó László kicsit a magáét is belelátta, hiszen nemzedékével együtt hajdan ő is rajongott mindenért, ami frivol, de a történelem megtanította, hogy inkább a jövőt mérlegelje, s annak adja át nemegyszer keserű tapasztalatait.

Mily távol állt e nemzedék ízlésétől a tárgyak erejét és nagyszerűségét hirdető *Neu Sachlichkeit!* Pedig volt idő, amikor „a pokolhőség kábító bűvöletébe esett", mint ahogy megérintette az Oxford „mamásan ártatlan neveltjei"-nek egy részét, Audent, Stephen Spendert és Isherwoodot is, hogy aztán olvasmányai és gazdaságtörténeti tanulmányai ráébresszék arra, hogy a húszas évek rombolói önrombolók is voltak: „Hitler kezére játszottak", aki 1937-ben kiállítást rendeztetett elkobzott képeikből, „hogy nadrágszíjszakadásig röhöghessenek rajtuk böllérbicskás kispolgári rohamosztagosai". A történelmi helyzet talán parancsoló szükségszerűséggel vetette föl a múlttal való szembefordulást, a radikális szakítás lehetőségének illúzióját. Ám „az ősök zaklatott szellemei se tágítanak": mert a múltat meghaladhatjuk ugyan, de tanulságait újra és újra megértő, beleérző együttérzéssel kell újraélnünk. Olyan gondolata ez Cs. Szabó Lászlónak, mely nemcsak *Teuton önrombolás* című esszéjének végkicsengése, hanem emigrációs esszéműfajának egyik összetartó eszménye.

Rendkívül izgalmas, hogyan, milyen érzelmekkel idézi vissza a nyolcvanas évek elején a harmincas éveket azok átélője. Ezt az önelemző újraértékelést valósítja meg a *Beteg évtizedért lakolva* című esszében. A londoni Hayward Képtárban rendezett nagy kiállítás, *A harmincas évek* mindenesetre nagyszerű alkalmat adott arra, hogy Cs. Szabó szembesüljön e kor valóságával, legalábbis annak egy lehetséges nézőpontjából. A gépek, a tervrajzok, az „apagyilkosok"-nak láttatott fiatal írók, az új anyagokkal kísérletező építészet monumentalitása, mind azt sugallja számára, hogy ifjúságának lelkes évei voltaképp félbemaradt, torz esztendők voltak, s mai szemmel leginkább az egyik múlandó hatású művészet, a plakátrajz fejlődését érzi maradandónak, mert abban „tartott ki a barbarizmus hullámveréseiben Európa szellemes eleganciája".

De hol van már az az Európa, melyet Cs. Szabóék még annyira vonzónak és megújulásra ké-

pesnek láttak ifjúságukban? S létezik-e még az az európai szellem, melyet az esszéírók oly lelkesült beleérzéssel szólaltattak meg? A mai olvasó számára Cs. Szabó László esszéi inkább a nagy összecsapások utáni utóvédharcokat idézik. Bennük egy virtuálisan létező európaiság szólal meg, mely úgy véli, hogy hagyományai elég erősek és szilárdak ahhoz, hogy visszaszerezze kulturális rangját és példaadó szerepét. Más kérdés, hogy a technikai kultúra előretörésével a kultúra hagyományos kifejező eszközei veszítenek szerepükből. Cs. Szabó László talán felismerte ezt a jelenséget, talán érzékenyebben élte át a hagyományosnak mondható európai kultúra válságát, s azért is próbálkozott az esszé újfajta szemléletével, melyben együtt és egyszerre kapnak kifejezést a különféle művészeti ágak és a természettudomány, legalábbis annak történeti rétege, s alighanem ezért nevezi vizsgálódásának módszerét művelődéstörténetinek. Olyan korszakban, amely az alkotókészség és alkotóerő felülmúlhatatlan jelentőségében hisz, jelképes az a mód, ahogy e magányos esszéista újra meg újra visszaszáll a múltba, melyet kora elhagyni sürget. Számára még fontos, mit fejeznek ki az egyes kultúrák, nem azt figyeli, milyen struktúrák működnek bennük. Az a nyugati kultúra, melybe életkörülményei folytán belegyökérzett, hajdani meggyőződéseinek alapjait is kétkedéssel szemléli. Kétszeresen fontos tehát annak az esszéírónak a tanúskodása, aki e környezetben is az európai hagyományok fontos voltára tanít, s ezt úgy tette, hogy közben a magyar kultúrát mindig igyekezett beleállítani egy nagyobb, egyetemesebb folyamatba, melynek egyik legjellemzőbb eleme az értékek tisztelete.

Rónay László

JOHANNES DE THUROCZ: CHRONICA HUNGARORUM

I. Textus. Ediderunt Elisabeth Galántai et Julius Kristó. Bp. 1985. Akadémiai K. 332 1. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series nova, tomus VII.)

Thuróczy János történeti művének utolsó kiadása is már több mint kétszáz esztendős, első kiadásai pedig kereken fél évezreddel ezelőtt kerültek ki a nyomdából. Mostani közzétételét talán mégsem annyira e publikációk régisége vagy ritkasága tette időszerűvé, mint inkább az a tény, hogy szövegük számos helyen eltér egymástól, s szükség lenne végre rendet teremteni az olvasatok dzsungelében. A feladatot: korrekt tájékoztatást adni az olvasónak arról, hogy mit tartalmaznak a Chronica egyes kiadásai, s miként lehetne lépéseket tenni a megbízható textus kialakításához vezető úton – ezt vállalták a kiadók, s tegyük hozzá, hogy teljes sikerrel. Az, amit Galántai Erzsébet és Kristó Gyula e kötetben kezünkbe ad, nem kevesebb, mint gondos számbavétele mindannak, amit a Hunyadi-kor reprezentáns történeti munkájának megismeréséhez filológiailag-szövegkritikailag tudnunk lehet és kell, s amire a két kötetre tervezett kommentár is épül majd, amelyet Thuróczy monográfusától s a kor egyik legavatottabb ismerőjétől, Mályusz Elemértől várunk – türelmetlenül.

Thuróczy nyelve, stílusa kemény feladat elé állítja olvasóját. Az még csak hagyján, hogy nem ritkán él szokatlan szavakkal, kifejezésekkel – mondhatni: thuróczyzmusokkal; a nehézséget többnyire nyakatekert, affektált, inverziókkal szándékosan bonyolulttá tett mondatszerkesztményei jelentik. Ennek igazolására – s tanulságul – mutatok be egy mondatot; először abban a formájában, ahogy az új kiadásban olvassuk: *igitur proprie non tantum publice rei, quantum nos movit profectus, desiderium in hunc Karolum, qui de regum nostrorum prosapia derivatus est, nostrum deflectere refugium* (197. old. 28–30. sor). „Rendbe téve" ez körülbelül így festene *Igitur* (itt ugyanis új mondat kezdődik) *nos non tantum propriae, quantum publicae rei profectus* (= profectūs, genitivus!) *desiderium movit nostrum refugium in hunc Karolum deflectere, qui de regum nostrorum prosapia derivatus est.* Azt hiszem, így már minden további nélkül érthető is a mondat; mivel azonban a régi kiadások a diftongusokat nem jelölték, interpunkciójuk pedig megbízhatatlan, érthető és megbocsátható, hogy a kétségbeejtően összekuszált szórendű mondat e kiadásban sem nyerte el azt a formáját, amelynek segítségével elindulhatnánk tartalmának földerítésére. Én ezt a központozást javasolnám: *Igitur proprie non tantum, publice rei quantum nos movit profectus desiderium in hunc Karolum, qui* stb. Lehetséges, hogy vitatható ez is; mindenesetre bizonyítja, hogy a